

Minskar utvecklingsstörning på grundsärskolenivå i Sverige?

Ett replikskifte

Professor Bengt Hagberg och medarbetare från psykiatriska kliniken II Göteborgs universitet redovisade i SMT 7-8/1979 en undersökning, vars resultat skulle kunna tyda på att utvecklingsstörning på grundsärskolenivå i Sverige minskar. Beträffande denna undersökning har psykolog Teut Wallner i socialstyrelsen kritiska invändningar beträffande undersökningsmetodik och resultattolkning.

Hans kritik presenteras nedan tillsammans med svar från artikelförfattarna Bengt Hagberg, Gudrun Hagberg, Anna Lewerth och Ulf Lindberg.

Teut Wallner: Minskar utvecklingsstörning i Sverige verkligen?

I Göteborg gjordes nyligen ett försök att spåra samtliga barn på grundsärskolenivå i fem årsklasser (årskurserna 2-6). Försöket redovisades i denna tidskrift (häfte 7-8, 1979) under titeln: Minskar utvecklingsstörning på grundsärskolenivå i Sverige? Författare är Bengt Hagberg, Gudrun Hagberg, Anna Lewerth och Ulf Lindberg. Som kriterium för grundsärskolenivån "valdes IQ 75 som övre gräns och undersökningen omfattade således barn med IQ 75-50". Barn med denna IQ räknas enligt författarna såsom mentalt lätt retarderade. Som stöd för detta antagande åberopar de en WHO-rekommendation från 1968. För att spåra dessa barn genomgicks register från särskolan, omsorgsstyrelsen m.m. För att nå övriga, ännu ej identifierade, gjordes en inventering av svagpresterande elever i normalskolan via skolsköterskor och skolpsykologer. På detta sätt hittade man 132 barn, varav 89 var förtecknade i omsorgsstyrelsen, medan 43 gick i normalskola. För 86 av de 89 förtecknade barnen fastställdes orsaksfaktorerna för deras utvecklingsstörning. Efter ett längre resonemang kring dessa data kommer författarna fram till konklusionen att deras undersökning tyder på

- att frekvensen lätt mental retardation har minskat i Sverige
- att en större andel barn än man tidigare ansett

har kända bakomliggande biologiska skadefaktorer

- att det för fortsatt forskning och planering inom området är synnerligen angeläget med en "aktuell svensk populationsundersökning" av intelligenskvotens fördelning i skolåldern.

Denna rapport kräver ett bemötande på flera punkter. Här skall endast några av dem framföras.

Författarna utgår i sitt resonemang från premisen att graden av utvecklingsstörningen kan och bör fastställas med hjälp av en intelligenskvot. De stödjer sig i sin plädering på nämnda ålderstigna WHO-rekommendation.

I de kretsar, som aktivt försöker motverka handikappets följder råder sedan länge enighet om att det aldrig kan eller får vara testresultat, som avgör om en person är utvecklingsstörd eller ej eller vilken grad av utvecklingsstörning som föreligger. Att test och testresultat - måhända i form av intelligenskvoter - är allt för bristfälliga instrument för detta ändamål, därom råder bland fackmän inga tvivel. De duger på sin höjd som grova gallringsinstrument. En översiktlig sammanställning av kritiska synpunkter från kompetenta bedömare publicerades bl.a. av undertecknad (Wallner, 1970). Vad som istället kan och bör tjäna som underlag för relevanta bedömningar och åtgärder är den enskilde människans förmåga att möta och klara varierande krav i varierande livssituationer - oavsett vilken kvot hon för tillfället presterar! Denna förmåga kan till och med uttryckas i statistiskt användbara skattningar.

Beträffande de i undersökningsrapporten framförda data råder oklarhet i en hel rad punkter.

Uppgift saknas bl.a. om hur intelligenskvoten för de ovan nämnda 132 barnen fastställdes. Om barnen testades borde det ha meddelats vilka test som använts och vem som utförde testningen (t.ex. en eller två psykologer/skolsköterskor etc). Hade kvoterna fastställts på annat sätt, borde tillvägagångssättet (källor, metoder, kriterier) ha redovisats. Så länge denna och ytterligare relevant basinformation inte finns är det meningslöst att diskutera de anförda resultaten.

Beträffande sakuppgifterna bör följande rättelser noteras.

- Antalet inskrivna i grundsärskolan 1965 kan inte jämföras med antalet för 1975, eftersom trä-

ningsskolan kom till under tiden. En del grundsärskolelever övergick då till träningsskolan.

- Andel elever i grundsärskolan läsåret 1977/78 var 0,4% av de berörda årgångarna och inte 0,7%. Totalt är 0,7% av samtliga skolpliktiga inskrivna i sarskolan och inte 1% (SÖ, byrå P 2, 1978-09-08).

För övrigt kan sakuppgifter utan vidare inhämtas från tillsynsmyndigheterna, som också tillhandahåller statistiska redogörelser (tex Socialstyrelsen redovisar 1979: 5).

Att med de idag tillgängliga medel och metoder försöka fastställa bakomliggande orsaksfaktorer utöver exakt observerbara (såsom tex fysiska skador, missbildningar, förgiftningar, kromosomrubbingar) är mycket vanskligt.

Att man för *forskningens skull* är i behov av en populationsundersökning av intelligenskvotens fördelning i skolåldern är ett påstående som är ytterst diskutabelt.

Att man behöver en sådan undersökning för *planeringen* av framtida omsorger för psykiskt utvecklingsstörda är ett påstående som saknar all realitetsförankring.

Denna undersökning tillåter enligt min uppfattning inga som helst slutsatser vad frekvensförändringar bland utvecklingsstörda i Sverige beträffar.

LITTERATUR:

Hagberg, B., Hagberg, G., Lewerth, A., Lindberg, U.: Minskar utvecklingsstörning på grundsärskolenivå i Sverige? *Socialmedicinsk tidskrift*, 56, 1979, 413-415.

Wallner, T.: Intelligensmätning hos utvecklingsstörda. *Läkartidningen*, 67, 1970, 5352-5356.

Psykiskt utvecklingsstörda och deras livsvillkor i siffror. Socialstyrelsen redovisar 1979: 5, Stockholm, Liber förlag.

Svar från Bengt Hagberg, Gudrun Hagberg, Anna Lewerth och Ulf Lindberg

Vi är tacksamma att ha erbjudits plats för genmäle på psykolog T Wallners diskussionsinlägg med anledning av vår något provokativt betitlade artikel "Minskar utvecklingsstörning på grundsärskolenivå i Sverige?". Då denna var en preliminär rapport, blev den med nödvändighet kortfattad och kunde måhända ge anledning till missförstånd. Fullständig och utförlig redovisning kommer att ges i en kommande artikel planerad för en internationell tidskrift. Några förtydliganden är dock nödvändiga redan nu för att en konstruktiv diskussion skall kunna tas upp.

Vår undersökning är en del i en serie epidemiologiska forskningsarbeten, som bedrivs vid pediatrika kliniken II i Göteborg och som syftar till att klarlägga fördelning och orsaksfaktorer inom det neuropediatrika handikappområdet. För denna typ av forskning behövs dels strikta och klara definitioner, som dessutom är internationellt gångbara, dels oselektade kliniska material. Vid definition och avgränsning av mental utvecklingsstörning är det viktigt att hålla isär forskningskriterier från praktiskt tillämpat urval vid tilldelning av omsorgsresurser. Självklart skall behovet av omsorger enligt omsorgslagen ej bedömas enbart av en intelligenskvot och där instämmer vi helt med psykolog Wallner. Lika självklart måste man dock, när det gäller forskning, ha klara objektiva kriterier, som tillåter jämförelser internationellt och mellan olika tidsepoker. De skandinaviska länderna har speciellt gynnsamma förutsättningar att genomföra heltäckande epidemiologiska studier. Gruppen inskrivna i svensk grundsärskola uppfyller därvid inte kraven på ett oselektat material utan sökandet måste utvidgas till en totalpopulation.

Vårt kriterium för grundsärskolenivå/lätt utvecklingsstörning är genomgående IQ 50-70, vilket klart torde framgå av vår rapport och diskussionen. Gränssfallen IQ 71-75 inkluderas som säkerhetsåtgärd med vetskapen om de flytande gränser som finns vid praktisk bedömning. Denna övre gränsgrupp kommer i den slutliga utvärderingen att behandlas och redovisas separat. Med denna vår forskningspolicy dekreterad finns plats för klarläggande av de speciella punkter psykolog Wallner tagit upp:

-IQ-nivån fastställdes genom test av psykolog. Använda test var Terman-Merill/Wisc, svensk standardisering.

-Grundsärskolan 1965 kan talmässigt ej jämföras med 1975. Wallners invändning är korrekt. Vi är tacksamma för detta påpekande, beklagar vårt förbiseende och skall korrigera slutskrivningen.

– Uppgiften att 1 % av svenska barn i skolåldern kräver omhändertagande inom omsorgsvården härstammar från Karl Grunewalds uppgifter 1972 vid ett läkarsymposium på Lidingö (*ref*). Siffror i tidigare svensk litteratur varierar mellan 0.6 och 1.0 %. Andelen förtecknade i omsorgsstyrelsen kan ej vetenskapligt accepteras som bevis för ökning/minskning av prevalensen mental retardation. Den speglar snarare syntesen av fyra företeelser i samhället: IQ-fördelningen, kravet på individen, möjligheterna till omsorger och föräldrarnas motivering att acceptera sådana. Den förskjutning av den maximala frekvenstoppen i förteckningen inom omsorgsstyrelsen från 10-14 mot 18-22 års ålder, samt förskjutningen av den övre IQ-gränsen i grundsärskolan från 65-70 till 70-75, som successivt skett, motsäger inte den av oss förmodade minskningen av lätt utvecklingsstörning (IQ 50-70) i samhället. Såväl K. Grunewald som T. Wallner har själva i sina senaste skrifter skattat att en minskning kan förväntas ske inom några få år. Vi citerar K. Grunewald från 1979 i *Acta Paediat. Scandinav.* (Supplement 275, 1979, sid. 78): "It is estimated that after a few years the total number of mental retardates will decrease, for the following reasons: – a decreasing total incidence of multihandicapped children as a consequence of preventive measures, – a lower prevalence of mentally retarded children as a consequence of early stimulation and habilitation." – Detta är en bedömning helt sammanfallande med vår egen endast med ett senarelagd tidsperspektiv.

Förändringar av detta slag i samhället sker emellertid som regel långsamt och successivt och vår bedömning är att denna minskning redan börjat.

– Bakomliggande biologiska orsaksfaktorer i vårt material har fastställts genom just de observationer som T. Wallner räknat upp. Utförlig beskrivning härav kommer att ges i vår slutrapport.

– Med den förvirring – särskilt internationellt – som råder om prevalensen av lätt utvecklingsstörning (definierad som IQ 50-70) skulle en statistiskt genomförd populationsundersökning med IQ-tester vara ett relativt enkelt sätt att få en säkrare uppfattning om den sanna frekvensen.

– Resultatet av en epidemiologisk studie av denna typ måste otvetydigt ha betydelse vid planeringen av framtida omsorger i landet, även om den utgår från en enda av flera väsentliga bakgrundsfaktorer. Av dessa är begåvningstestet enligt vår bedömning bäst standardiserat och korrelerar högt med förmågan att följa med i skolans teoretiska undervisning.

För beaktande vid planering av skolhälsovården är uppgifterna av väsentlig betydelse, då dessa barn idag helt finns integrerade inom de vanliga skolorna. Vår undersökning ger tex basdata för behovet av sådana neuropediatrika insatser som skolhälsovårdsläkarna idag svårigen har tid för eller tillräckliga erfarenheter utav.

REFERENSER

Symposium psykisk utvecklingsstörda i *Ed. B. Lindström et al.*, 1973, s. 164.